

KS. JÓZEF BAKALARZ

Poznań

RUCH APOSTOLATU EMIGRACYJNEGO

Wezwaniem naszych czasów jest nowa ewangelizacja Kościoła i świata. Misja Kościoła zmierza do zbawienia całego rodzaju ludzkiego, czyli do zgromadzenia wszystkich ludzi w domu Ojca. W tej misji uczestniczą wszyscy chrześcijanie jako jednostki i wspólnoty. Od 1985 r. uczestniczy w niej również Ruch Apostolatu Emigracyjnego. Jego początki są bardzo skromne, ale w Bogu nadzieja, że z czasem rozwinie się on w potężny ruch kościelny. Ci wszyscy, którzy pragną w tym Ruchu uczestniczyć, winni poznać jego podstawowe założenia.

1. RACJE ISTNIENIA

a) Sytuacja pastoralna emigrantów

Nową ewangelizacją Kościół pragnie ogarnąć cały świat i różnorodne środowiska ludzkie. Specyficznym środowiskiem, wymagającym specjalnej troski duszpasterskiej i apostołskiej, jest świat emigracji. Liczy on ponad 100 mln świeżych emigrantów. Rzeczywista liczba emigrantów, biorąc pod uwagę ich potomków, jest wielokrotnie większa.

Pośród emigrantów różnych narodowości, kultur i języków prawie 15-milionową rzeszę stanowią Polacy i osoby polskiego pochodzenia. W licznych krajach świata tworzą oni polonijne grupy etniczne. Jednakże po wojnie kulturowe i religijne więzi pomiędzy Polonią zagraniczną a Macierzą zostały mocno osłabione. Dziś wymagają one odnowienia i ożywienia. Każdego roku odpływa z Kraju z różnych przyczyn emigracja najnowsza: stała (około 25 tys. osób), czasowa (ponad 100 tys.) i sezonowa, która ciągle odmładza stare

grupy polonijne i tworzy nowe środowiska emigracyjne. Mimo że jest to emigracja bardzo liczna i dokonuje się niejako na oczach całego narodu, jest ona przez ogół społeczeństwa moralnie zapomniana.

Ludzie nie zdają sobie sprawy, że emigracja jest poważną próbą, pociągającą za sobą różne kryzysy w życiu emigrantów i ich otoczenia. W psychice emigranta może zrodzić się zespół objawów stanowiących tzw. chorobę emigracyjną. Pod względem społecznym emigrant, zwłaszcza pozbawiony rodziny, odczuwa brak zaplecza bliskich, a równocześnie jest traktowany jako „inny” i obcy. Bolesne dramaty przeżywają na obczyźnie uchodźcy, osoby stare, rozdzieleni małżonkowie, kobiety, młodzież i dzieci. Wszelkie urazy emigranta, żyjącego często w środowisku głęboko zlaicyzowanym, wpływają negatywnie na jego życie religijne i moralne. Świadczą o tym takie zjawiska, jak porzucanie przez emigrantów praktyk religijnych, odstępstwa od wiary, „wypisywanie” się z Kościoła (FRN), wstępowanie do sekt. Wielu emigrantom zagraża rozprzężenie moralne, które uwłacza ich godności, hańbi imię Polaka w świecie i przynosi szkodę społeczeństwu. Dziś bardziej niż kiedykolwiek dotąd z emigracji dociera do Polski ciche, ale pełne boleści wołanie S. O. S.

Z drugiej strony trzeba podkreślić, że emigracja sama w sobie nie jest złem. Jest zjawiskiem naturalnym, które nosi w sobie blaski i cienie, nadzieje i zagrożenia. Dzięki osobistemu wysiłkowi i pomocy drugich, emigranci mają szansę stać się „nowymi ludźmi” i „nowymi chrześcijanami”, którzy jako wędrowni świadkowie Chrystusa, mogą przyczynić się do rozwoju Kościoła w świecie i do zespolenia wokół Chrystusa całej rodziny ludzkiej.

Jak więc ostatecznie ta próba życia chrześcijańskiego wypadnie? Czy będzie ona dla emigrantów błogosławieństwem, czy – nie daj Boże – przekleństwem?! To zależy nie tylko od emigrantów. To zależy także i w szczególności sposób od pastoralnej pomocy Kościoła oraz od każdego z nas.

b) *Nauka Kościoła*

We współczesnych warunkach świata emigracji, a zwłaszcza jego zróżnicowania, zmienności i sekularyzmu, tradycyjne duszpasterstwo emigracyjne – choć nadzwyczaj cenne – nie wystarcza. Obejmuje ono bowiem część emigrantów (np. w Niemczech tylko około 30%), niewielką pomocą służy emigrantom najnowszym, a swe działania ogranicza często do podstawowych posług duchowych. Sami duszpasterze emigracyjni nie są dziś w stanie rozwinąć wśród emigrantów szerokiej działalności ewangelizacyjnej. Dziś potrzebna jest nowa i powszechna ewangelizacja świata emigracji. Dlatego Kościół głosi

zasadę, że cały lud Boży jest odpowiedzialny za apostołat emigrantów. W tej wspólnej misji mają uczestniczyć, każdy zgodnie z własnym powołaniem i charyzmatem, wszyscy wierni jako jednostki i wspólnoty. Prawo kanoniczne wyraźnie mówi, że apostołat emigracyjny jest „apostołatem w drodze”, towarzyszącym emigrantom we wszystkich miejscach ich pobytu, a więc w Kościele kraju emigracji i w Kościele kraju imigracji. Oba Kościoły lokalne mają do wypełnienia w tej dziedzinie własne zadania apostołskie. A te zadania ciążą nie tylko na pasterzach czy instytucjach zakonnych, ale także na wszystkich wiernych świeckich.

c) *Polska tradycja*

Do apostołatu emigracyjnego powołany jest również Kościół w Polsce, który od wielu pokoleń towarzyszy „pielgrzymstwu polskiemu” na drogach jego wędrówek. Już w przeszłości w dzieło apostołatu emigracyjnego zaangażowani byli nie tylko kapłani, ale zakony, świeccy apostołowie, a także liczne stowarzyszenia kościelne. Wielkie zasługi w tej dziedzinie ma Sługa Boży kard. August Hlond, prymas Polski, który był pierwszym Duchowym Opiekunem Polskiej Emigracji. Założył on Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej i był twórcą wielu innych dzieł opieki nas emigrantami w Kraju i za granicą. A czynił on jeszcze coś więcej: budził Kościół i naród w Polsce na sprawy emigracyjne. Wołał: „Na wychodźstwie polskie dusze giną”. Głosił zasadę, że „ratować braci na wychodźstwie to święty obowiązek katolicki i polski”. Stąd do apostołatu emigracyjnego wciągał ludzi świeckich. Proboszczom nakazywał, aby w każdej parafii zakładano oddział katolickiego Stowarzyszenia Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie. Tak więc kard. Augusta Hlonda należy uznać za prekursora nowoczesnego apostołatu emigracyjnego.

2. NARODZINY I ISTOTA RAE

a) *Narodziny*

Po wojnie w Polsce przestało istnieć wiele dzieł apostołatu emigracyjnego, w tym również stowarzyszenie Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie. Zmieniły się warunki i w Kraju, i na emigracji, ale potrzeby polskich emigrantów wcale nie zmały. Raczej wzrosły. Stąd dziś zachodzi potrzeba odnowy i rozwoju nowoczesnego ruchu apostołatu emigracyjnego na miarę

trzeciego milenium chrześcijaństwa. Nowoczesny apostołat emigracyjny wymaga powszechnego zaangażowania wiernych. Tego uczą najwyżsi pasterze Kościoła. Jednakże do rzeczywistej odnowy i prawdziwego umisyjnienia duszpasterstwa emigracyjnego potrzebny jest dar Ducha Świętego. Tylko On bowiem otwiera umysł, przemienia człowieka i zapala jego serce, napełnia człowieka swoją mocą, porusza go i kieruje nim, rodzi owoce i zbawia. To dzięki Niemu po Soborze Watykańskim II nastąpił czas uaktywnienia laikatu, który chce uczestniczyć w życiu Kościoła i w ewangelizowaniu świata. To dzięki Duchowi Świętemu spontanicznie rodzą się liczne ruchy, grupy i wspólnoty, które są zacznem ewangelizowania różnych środowisk świata. W świecie emigracji Duch Święty chce się w sposób szczególny posłużyć zgromadzeniami zakonnymi, których celem jest apostołat emigracyjny. Z woli Boga i Kościoła Towarzystwo Chrystusowe i Siostry Misjonarki Chrystusa Króla są powołani, aby własnym charyzmatem ubogacać cały Kościół, zwłaszcza zaś Kościół w Polsce. Z duchowości wspólnoty chrystusowców zrodził się kościelny Ruch Apostolatu Emigracyjnego. W dniach 21-22 września 1985 r. spotkało się na Jasnej Górze ponad 400 sympatyków tego apostołatu. Przeżyte tam, u stóp Królowej Polski i Polonii Zagranicznej, całonocne czuwanie modlitewne w intencji polskich emigrantów uznaje się za formalne narodziny Ruchu.

b) *Istota*

RAE nie jest organizacją religijną, ale ruchem apostołskim, działającym w Kościele i w jedności z pasterzami Kościoła. Jest zakorzeniony w misji Kościoła wobec emigrantów. Nie ma on wyręczać ogółu wiernych z ich zadań w tej dziedzinie. Raczej odwrotnie – jest on apostołskim zacznem, który ma przenikać do wszystkich środowisk i wspólnot kościelnych, aby działając tam od wewnątrz, przyczyniać się do ożywiania powszechnego powołania ludu Bożego w odniesieniu do emigrantów. Ruch jest więc jakby zarodkiem nowego społeczeństwa chrześcijańskiego, świadomego swej odpowiedzialności i swych zadań w dziedzinie ewangelizacji świata emigracji.

Choć RAE nie jest stowarzyszeniem, to jednak jest swoistą wspólnotą apostołską, obejmującą wiernych różnych stanów: kapłanów, osoby konsekrowane i ludzi świeckich, czyli tych wszystkich, którzy aprobują i realizują – zgodnie z własnym powołaniem i charyzmatem – cel i zadania Ruchu.

c) *Chrystusowcy. Misjonarki*

Jak już wspomniano, RAE wyrósł ze wspólnoty Towarzystwa Chrystusowego i z tą wspólnotą jest szczególnie związany. Z racji na swój charyzmat, chrystusowcy są członkami – miłośnikami RAE, kierują Ruchem i przepajają go własnym charyzmatem (kan. 677, § 2). Dlatego RAE stanowi dla Towarzystwa jakby poszerzoną rodzinę duchową. Każdy zaś chrystusowiec powinien czuć w sercu potrzebę animowania tego Ruchu (Ustawy i Dyrektorium, nr 55.1). Kapłani są moderatorami grup w powierzonych sobie wspólnotach wiernych.

Przez analogię prawda ta dotyczy Sióstr Misjonek Chrystusa Króla, które od narodzin RAE udzieliły mu swego wsparcia. Dlatego również one są – na mocy swego charyzmatu członkiniami-miłośniczkami RAE. Każda misjonarka ma prawo uważać się za animatorkę Ruchu. Także dla sióstr misjonek RAE stanowi ich poszerzoną rodzinę duchową.

Istotnym rysem duchowości chrystusowców i misjonek jest „bezgraniczne umiłowanie sprawy Bożej wśród Polonii zagranicznej”. Ta sprawa Boża i wychodźcza powinna więc leżeć na sercu każdemu chrystusowcowi i każdej misjonarce, zarówno w Kraju, jak i za granicą. I właśnie pełnym sprawdzianem tego „bezgranicznego umiłowania sprawy Bożej”, zwłaszcza tu, w Kraju, jest niewątpliwie czynne zaangażowanie się w szerzenie Ruchu Apostolatu Emigracyjnego. Dla prawdziwego apostoła emigracyjnego to nie tylko oczywisty obowiązek, ale i wielki przywilej oraz zaszczyt.

3. CEL I ZADANIA

a) *Cel*

Celem RAE jest spełnianie wszelkiego rodzaju apostołstwa wśród i na rzecz emigrantów, zarówno w Kraju, jak i poza jego granicami. Apostolat emigracyjny jest więc apostołatem bez granic. Można i trzeba go praktykować wszędzie, choć ma on różną specyfikę. Za granicą jest on niejako „frontem” pracy duszpasterskiej i misyjnej. W Kraju natomiast jest on głównie – choć nie tylko – duchową „bazą” tej pracy. Wszakże również w Kraju można być prawdziwym apostołem polskiej emigracji.

b) *Zadania*

Zadaniem RAE jest najpierw kształtowanie świadomości powszechnego apostołatu emigracyjnego. Wymaga to: budzenia w społeczeństwie zainteresowania sprawami i potrzebami emigrantów; upowszechniania wiedzy o zjawisku emigracji; przyczyniania się do podnoszenia w narodzie kultury emigrowania. Troską członka RAE jest staranie, aby każdy Polak w Kraju czuł się moralnie odpowiedzialny za los swych rodaków za granicą.

Drugim zadaniem RAE jest podjęcie konkretnych działań na rzecz polskich emigrantów. W szerokiej gamie tych działań mieści się pomoc duchowa (zwłaszcza modlitwa), duszpasterska, katechetyczna, kulturalna, społeczna i materialna. Formy i sposoby apostołatu są tu zależne od powołania i charyzmatu poszczególnych członków Ruchu.

Ważnym zadaniem jest troska o budzenie i formację powołań: kapłańskich, zakonnych i apostołów świeckich dla emigracji. Sam Ruch, jeśli ma być silny, musi być masowy i dynamiczny. Stąd jego troską jest zjednywanie jak największej liczby członków i sympatyków RAE.

Kolejnym zadaniem członków RAE jest prowadzić lub wspierać, zarówno duchowo jak i materialnie, dzieła przeznaczone dla duszpasterstwa i apostołatu emigracyjnego. Chodzi tu o dzieła krajowe (Towarzystwo Chrystusowe, Siostry Misjonarki Chrystusa Króla), a także zagraniczne, np. dzieła duszpasterstwa polonijnego na Wschodzie.

Szczególną troską RAE jest ożywianie duchowej i kulturalnej więzi Polonii zagranicznej z Macierzą i Kościołem w Polsce. Między innymi Ruch winien popierać współpracę różnych dzieł apostołskich (np. parafii) w Kraju i za granicą.

RAE jest i powinien być otwarty na nowe – zgodne z duchem Kościoła – inicjatywy. Stąd dopuszcza on podejmowanie różnych innych działań apostołskich, które są dostępne dla danych członków.

4. POLE DZIAŁANIA

Ruch pragnie rozwijać swą działalność w Kraju i na emigracji, roztaczając swą troskę nad wszystkimi polskimi emigrantami, a w szczególności nad zamierzającymi emigrować, świeżymi emigrantami, ich rodzinami, grupami polonijnymi w różnych krajach. W dalszej perspektywie pragnie on rozciągnąć swą apostołską służbę na cały świat emigracji.

Pierwszym i zasadniczym środowiskiem działania RAE jest parafia: krajowa i emigracyjna. Każda z nich powinna stawać się wspólnotą misyjną, która – jak głosi Sobór – „rozszerza granice miłości aż po krańce ziemi i troszczy się o tych, którzy są z dala, w podobny sposób jak o własnych członków” (Dekret *Ad gentes*, nr 37). Trzeba więc zabiegać, aby w każdej parafii powstała grupa propagująca apostołat emigracyjny i wspierająca proboszcza w wypełnianiu jego pasterskich zadań wobec emigrantów.

Nie mniej ważnym środowiskiem działania RAE jest polska rodzina. Tak się składa, że co druga, a z pewnością co trzecia rodzina w Kraju ma swych krewnych za granicą. Nierzadko wskutek emigracji rodzina jest boleśnie rozdarta. Ruch powinien dlatego zakorzenić się w rodzinach w Kraju i na emigracji. Jego zadaniem jest przyczyniać się do ożywienia więzi rodzinnych pomiędzy rozdzielonymi rodakami. Rodzinom emigrantów trzeba służyć radą i duchową pomocą. A nade wszystko potrzebne jest obudzenie apostołskiego posłannictwa rodzin wobec braci i sióstr na emigracji.

Docenianym polem działania Ruchu jest młodzież, która najczęściej emigruje i przeżywa dramaty związane z życiem na obczyźnie. Wobec młodzieży członkowie RAE mają zadanie: informować opinię społeczną o sytuacji na emigracji, przestrzegać ludzi młodych przed żywiołową emigracją i nieprzemyślaną decyzją emigracji, służyć pomocą duszpasterzom w przygotowaniu potencjalnych emigrantów. We współpracy z duszpasterzami polonijnymi Ruch powinien dążyć do nawiązania kontaktów z młodzieżą polonijną, służąc jej dostępną pomocą (np. wakacje w Kraju) w poznawaniu kultury swych ojców i rozwoju życia religijnego.

Zainteresowanie apostołatem emigracji należy wszczepiać już małym dzieciom. Przecież wiele z nich będzie kiedyś emigrantami. Jest rzeczą bardzo pożądaną, aby w parafiach tworzyć dziecięce grupy RAE.

Polem działania Ruchu są również środowiska ludzi starszych, chorych i samotnych, wspólnoty zakonne, grupy modlitewne, stowarzyszenia wiernych. Wszystkie te środowiska mogą duchowo i moralnie wspierać polskich emigrantów oraz przyczyniać się do zbawienia naszych Rodaków za granicą, a także do ożywienia duchowej jedności Polonii zagranicznej z Macierzą.

5. DZIAŁANIE RUCHU

a) *Zasady działania*

Działalność apostołska wśród emigrantów uczestniczy w misterium i w misji Kościoła. Dlatego powinna ona być skierowana ku zbawieniu ludzi i budowaniu mistycznego Ciała Chrystusa, a równocześnie ku doskonaleniu osobistego i społecznego życia emigrantów. Słowem – winna ona być zawsze inspirowana duchem ewangelicznym i kościelnym. Ten eklezjalny charakter apostołstwa zobowiązuje wszystkich członków do ścisłej współpracy z pasterzami Kościoła, różnymi wspólnotami kościelnymi, a także z emigrantami i duszpasterzami polonijnymi.

W apostołstwie emigracyjnym należy też pielęgnować żywą więź z Ojczyzną. Członkowie RAE pragną być pod tym względem wierni zasadzie głoszonej przez papieża Leona XIII. Według niej „przywiązanie do społeczności, w której zrodziliśmy się i wychowaliśmy, oraz miłość do Kościoła katolickiego nie wykluczają się wzajemnie, ale owszem zlewają się w jedną miłość, gdyż obie płyną z tego samego źródła, są siostrami i mają tego samego Boga za Ojca i sprawcę”. Z Macierzy emigranci i ich apostołowie mogą czerpać szczególne inspiracje i moce duchowe, wartości kulturowe i wsparcie duszpasterskie. Trzeba jednak pamiętać, że miłość do własnej Ojczyzny emigranci powinni łączyć z szacunkiem i miłością do kraju osiedlenia, który jest dla nich drugą ojczyzną. Dlatego w działaniu RAE trzeba unikać ciasnego i jętrzącego nacjonalizmu.

Dzieło apostołskie jest owocem współpracy Boga z ludźmi. We wspólnocie kościelnej jest ono wzajemnym dopełnieniem licznych posług i charyzmatów. Dlatego członkowie RAE mogą wypełnić owocnie swą misję poprzez współdziałanie ze sobą oraz bliską współpracę z emigrantami, którzy mogą i powinni stawać się apostołami swego środowiska. Innymi słowy – emigrantów należy traktować nie tylko jako przedmiot, lecz także jako podmiot ewangelizacji świata emigracji.

b) *Metody i środki działania*

Zamierzony przez Ruch apostołat emigracyjny ma obejmować szeroki zakres działań o charakterze duchowym, pastoralnym, społecznym, kulturalnym, oświatowym czy nawet sportowym. Formy i metody działania są dostosowane do powołania i charyzmatu członków.

Od momentu narodzin RAE podstawową formą działania jest apostołat modlitwy i ofiary. Właśnie modlitwa i ofiara są potęgami kosmicznymi o charakterze zbawczym. One nie znają odległości i granic. One czynią ludzi misjonarzami niezależnie od miejsca apostołowania. Zwłaszcza ludzie świeccy mogą stać się prawdziwymi apostołami emigrantów przez całe swe życie chrześcijańskie: przez modlitwę i życie duchowe, przez codzienną pracę i czyny pokutne, przez czyny miłości i ofiary materialne, przez poświęcenie siebie Bogu w intencjach Ruchu. Dlatego, gdzie to tylko możliwe, należy tworzyć grupy modlitewne – dziecięce, młodzieżowe i osób starszych.

Prawdziwym centrum apostołatu emigracyjnego jest i powinna być parafia. Na emigracji jest to oczywistością. Mało natomiast mówi się o misyjnym powołaniu parafii krajowej. Tymczasem ona też ma do spełnienia ważne posłannictwo wobec emigrantów. Ma to być zarówno przygotowanie dalsze, dotyczące ogółu wiernych, jak i przygotowanie bliższe (psychologiczne, duchowe, praktyczne) zamierzających emigrować. Nadto parafia krajowa powinna na różny sposób towarzyszyć swym synom i córkom na emigracji.

Właśnie Ruch pragnie ożywić w tej dziedzinie współpracę duszpasterzy z parafianami i emigrantami. Formą tej wzajemnej współpracy mogą być okolicznościowe kazania, konferencje, katechezy czy parafialne obchody Dnia Emigranta. Wiele praktycznych zadań wobec emigrantów może spełniać parafialna grupa RAE. To jej staraniem w niektórych parafiach Polski odprawiana jest co pewien czas msza św. w intencji polskich emigrantów. Odpowiednio przygotowani świeccy apostołowie mogą uczestniczyć w kościelnych pracach jako katecheci, animatorzy grup, asystenci społeczni, radcy prawni, nauczyciele, działacze kultury i pracownicy w środkach społecznego przekazu. Nowoczesny apostołat emigracyjny wymaga koniecznie korzystania z wszelkich dostępnych środków społecznego przekazu, a zwłaszcza z programów radiowych i telewizyjnych, a także z wydawnictw. Od samego początku swego istnienia Ruch dostrzegał potrzebę publikowania własnego biuletynu. Kościół, który ma naturę wspólnotową, bardzo ceni i popiera apostołstwo zespołowe. Dlatego Ruch szuka odpowiednich form takiego apostołstwa. Obok grup RAE mogą to być wyspecjalizowane instytucje kościelne, a zwłaszcza komitety diecezjalne dla apostołatu emigracyjnego, ośrodki informacji i pomocy społecznej. Okazją do bardziej intensywnej działalności RAE jest Dzień Emigranta, wyznaczony na 3 maja i na niedzielę przed uroczystością Chrystusa Króla. Zgodnie z wolą Kościoła dzień ten ma służyć budzeniu sumień na sprawy ewangelizacji emigrantów i praktykowaniu wspólnotowej modlitwy za braci na obczyźnie.

6. DUCHOWOŚĆ I FORMACJA

a) *Duchowość*

Skuteczność działania RAE zależy przede wszystkim od głębokiej duchowości jego członków, którzy troskę o własne uświęcenie powinni traktować jako niezbędny fundament jakichkolwiek prac apostołskich. Tylko z prawdziwie świętego życia, karmionego Słowem Bożym, sakramentami św. i modlitwą, pochodzi autentyczny zapach apostołski.

Jak już wspomniano, Ruch czerpie swą duchowość z charyzmatu Towarzystwa Chrystusowego i spokrewnionego z nim charyzmatu Sióstr Misjonarek. Na specyficzną duchowość RAE składają się: bezgraniczne umiłowanie sprawy Bożej wśród emigrantów, radosne poświęcenie siebie (modlitwy, ofiary, pracy, czasu, środków) na służbę polskim emigrantom, silne poczucie jedności kościelnej i autentyczna więź z pasterzami Kościoła, przywiązanie do Ojczyzny i jej kultury z równoczesnym poszanowaniem innych narodów i kultur. Syntezę tej duchowości wyraża zawołanie: „Wszystko dla Boga i Polonii Zagranicznej”.

b) *Formacja*

Warunkiem owocnej pracy apostołskiej jest pogłębiona formacja duchowa, apostołska i praktyczna, dostosowana zawsze do stanu i powołania poszczególnych członków. Wszyscy członkowie są wezwani przez samego Chrystusa do doskonalenia swej formacji chrześcijańskiej i apostołskiej poprzez osobistą pracę nad sobą, korzystanie z odpowiednich ćwiczeń duchownych, comiesięczne spotkania w grupach, lekturę duchową i inne odpowiednie środki. Zgłasza się postulat opracowania szczegółowego programu formacyjnego dla grup RAE. Z myślą o szerzeniu Ruchu, w 1984 r. powstał w Poznaniu Instytut Duszpasterstwa Emigracyjnego, którego celem jest formacja wyspecjalizowanej kadry apostołatu emigracyjnego. Świeccy absolwenci tej placówki naukowej są, a przynajmniej mogą być, dyplomowanymi liderami czy animatorami RAE*.

---

* Osoby zainteresowane współpracą z Ruchem Apostołat Emigracyjnego mogą nawiązać kontakt z autorem niniejszego artykułu – twórcą Ruchu pod adresem: Ks. Dr Józef Bakalarz TChr, ul Sióstr Misjonarek 10, 61-680 Poznań 50, tel. (0161) 8-254-826.